

84 (2P-Балл)

Б 374

С 15106

АБДУЛЛАХ БЕГИЕВ

КЕЗИУ

НАЛЬЧИК • 1984

АБДУЛЛАХ БЕГИЕВ

КЕЗИУ

НАЗМУЛА

«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК · 1984

Наб.-Бал: Г.О. Руол
Б.И. Руол
имени Н.

Абдуллах Бегиев бизни адабиятха окъуучулары къууандырып алай киргенди.

Аны поэтика сезими, энчи хаты, палитрасыны байлыгъы барыбызгъа да баямды.

Бу сёзлеге шагъат болуп, поэтни 1980 жылда «Игилликге ийнаныу» деген биринчи китабы чыкъгъан эди. Энди уа Абдуллах «Кезиу» деген жыйымдыгъын жангы назмуларындан къурагъанды.

Ол чыгъармалада Бегиев ёмюрледен да ёмюрлю болуп келген темалагъа кертичилей къалгъанды. Алада Ата журтха, уллу социалист къыралыбызгъа, аны тарых, жигитле жарытхан жолуна суймеклик кёзбаусуз, терен суратлау магъанасы болгъан поэзия тил бла айтылады.

САБИЙЛИГИМИ АКЪ СУРАТЫ

Къар шош жауа тургъанда,
бары да кѣз туурамда...

Тар арбазыбыз тауда
терен къардан толуп
чыгъычу эди тангнга,
дуния уа — акъ булут.
Мен —

къарап терезеден,
къар да тѣгерек бура,
шош къона тереклеге,
сагъышларым акъ бола.
Къышха тенг болуп,
акъдан,
къочхар тонун кийип,
къар кюрей эди аппам,
къой къыркъгъан кибики.

Эскердим:

Къыргъызстанда
къарча акъ атларыбыз,
къарча улакъларыбыз, —
кёзлери бир уллула,
дум-къарала,
мылыла —
бары да кёз туурамда,
къар шош жауа тургъанда.

Энди къарт аппам да жокъ,
ол залим атла да жокъ,
аллай къар да,
танг да жокъ,
зауукъ улакъла да жокъ.

Къар жаугъан сайын аппам
къар кюрей турур,
акъдан,
къарча улакъларыбыз,
къарча акъ атларыбыз,—
уллу,
мылы кёзле,
тонлу,
жылы сёзле —
бары да кёз туурамда,
шош къар жауа тургъанда.

ЖАЗ ЭРТТЕНЛИК

Мен —

жаз эрттенликме.
тюрю
кёрюнмез, кёолуму узатсам.

Кюнню аркъама кётюрюп
келтиргенме сизге узакъдан.

Мен —

жаз эрттенликме.
Саугъа
этерикме
сизге жырымы.
Умутха жетерикме, саугъа,
саусузгъа да бере жылылыкъ.

Къууанчны ауазы —

биргеме.
Бетимде — насыпны тюрсюню.
Мен келир ючюн жан бергенни
атына жарыгъым тёгюлсюн!

Ниетим —

кырдыкны кёклюгю,
дунияны жарытхан ниетим.
Шошлукъгъа ауазны кёкледим,
сууукъгъа жылыуну тюйредим.

Мен —

жаз эрттенликме.
Узун
тартдырырма ингир ёртенин.
Мен — кетген кечени жулдузу,
мен—келлик къууанчны этеги.

Мен —

жаз эрттенликме.
Жерге
кетгеним—кюн жашап турлугъу.
Ёмюрле саламын келтирген —
мен, озгъан кюнлени туудугъу.

Ийнанып жашайма, сезимим
болуп танг.
Къар хапу тюшгенча сюзюлюп
булутдан,
мен да шош тюшерме юзюлюп
умутдан,
суймеклигинги не сёзюнгю
унутсанг.

I

Не кыйынды жашау дегенинг!
Сынатады кюнню батханын;
тиш этер да байны гебенин,
кюл этер жарлыны батанын.

II

Не сейирди жашау дегенинг!
Сен барырса чаба, абына;
къар жауар — юшютюр игини,
кюн тиер — жаз келир аманнга.

III

Не кючлюдю жашау дегенинг!
Къаланы да ояр, тюп этер,—
жулдузгъа тенг этер игини,
терсни терслигине тубетир.

Бирле да айландыла
адамлагъа саналып,
къыйын кюн аялдыла,
окъ кюйдюрмей санларын.
Чапханда къанлы душман,
къача,

бугъа келдиле.

Кёп игиле урушда
жашау ючюн ёлдюле.
Бюгюн а ол букъгъанла,
палахдан ариу къалып,
байракъгъа тобукълана,
кёкюреклерин къагъып,
жаншайдыла,

тангланы

ала атдыргъан кирик,
атларын да тауланы
ала айтдыргъан кирик.
Жашау, алаймы бардынг—
бирле балгъа батыла...

къалып жауунда, къарда
юй ишлеген балтала?

Танг атды.

Юйден чыгъып,
арбазда къар кюредим.
Кёгюбюз сейир чууакъ,
сейир терен кёрюндю.
Быллай танглада келип

къалыр жазны хапары,
бир да жокъ кирик ёлюм,
жокъча къартлыкъны
къары.

Баурун таугъа салып,
кенг тюзлеге керилген
эрттенлик манга сабыр,
акъыллы да кёрюндю.
Быллай эрттенлик хазна
туумагъанча дунягъа,
быллай къыш эрттен жазны
келирине ийнандым.

КЕЗИУ

Тогъуз сабий бола эдик юйде...
...жыгъал-мугъул эте, ойнай-кюле
жашай эдик.

Бир къайгъыбыз да жокъ.
Жангы юйюбюз да, къарныбыз да токъ.
Жауун кюн, жыйылып юйге, тюшге
дери ойнай кетип, биз туююшсек,
аппам кирип келип,
ачууланып

(сезмей эдик эшик ачылгъанын),
айтыр эди ашыкъмай: «Ачмысыз...—
биз сагъайып...— не жаланнгачмысыз?»—
биз шош болуп къала эдик анда:
«Сууукъмусуз?!—дей, ол урушханда
Къызар эди: «Жетишмейди негиз!» —
бизге уа кюн — эки, къууанч — эгиз.

Андан тюшгенди бу зат эсима:
сёзюм,

жилярыгъым да эзиле,

мен ач болуп жашайма дуняда,
«Сен ачмыса?»— деп сормайды адам.
Андан тышгенди бу зат эсеме:
къайгъыланы, къарны да юсюне,
жюрегими отсуз аулагъында
умутуму боран алгъанында,
мени бла бек азды да иши,
«Сууукъмуса?»— деп сормайды киши.

Мен ачма — сѣз, кючюм да азлыкъда
(мен ачмамы—жукъ сормайды адам),
мен жаланнгачма—кюн да азлыкъда
(алаймыса—жокъ, сормайды адам).
Жер ачды — эс. тюзлюк да ачлыкъда,
тап, ийнаныу, тѣзюм да азлыкъдан.
Жер жаланнгачды:

кѣпдю арсарлыкъ,
даулаш,
уруш,
туйюш —
жокъ озаллыкъ!

Сууукъма, тилекле даулашсала,
сууукъма жюрекле талашсала,
сууукъма бек, жетишмей жылыулукъ.
Тюзлюкмюдю абынмай жыгъыллыкъ,
сѣзю ёллюк да менмеми — кесим?
Барама.

Къайры?
Ах, дуня!—
кезпу...

Мен черекни тауушуна
къулакъ салып турама,

ол билмейди тауусула,
ол билмейди тына да.
Бийик,

чынгыл къаяладан
къарамымы алалмай,
къарайма сур къадарыма,
жашау жолум да—алада,
оюм,

тоюм — алалла.
Акъ тёппеге ёрлей бирде,
мен юзюлюп кетсем а,
тюзде къар жаугъанын билмем,
билмезме,

жаз келсе да.

«Жаш чынгылдан кетмез!» —

деген

къаячыгъа ушайма.
Бу дуняда кёпню излей,
азны таба жашайма.
Бу дуняда кёкню излей,
жазны таба жашайма.

КЕТМЕ

(«Манга сен не азап бердинг,
къууанч, къанат да — сорма!»)
— Эрге чыгъамамы, — дединг?
Эрге

чыгъаса

сора...

(«Да, бар. Сюймеклигим — уллу,
Уллу Кюнлей, жарыкъды.
Ол, жел болуп,
сарнап,
улуп,

ызыгъыздан барлыкъды.
Ол сытылып,
сынсып,
буруп
жиляр, Кюню батар да.
Ол, къар болуп, эрий туруп,
босагъангда жатар да».)

— Да, бар. Жолукъгъанда, мени
эслемегенча этме.
Эрге чыгъамамы дединг?!
— Эрге чыгъама.
— .?! Кетме...

(«Сенсиз — мен тунчукъгъан къюю,
сенсиз кюйген терекме.
Сюймекликни тюзде къююп,
эрге чыгъаса».)

... кетме!

УЗАЙГЪАН КЕГЮРЧЮНЛЕ

...кёзюме кёрюндюле
сабийлик суратларым —
узайгъан кегюрчюнле,
юркюп кетген
атларым.

«Кел!» — дей, кёк төшге чыгып,
атамы чакъыргъаным;
къум орамлада чыбыкъ
атымы чапдыргъаным.

Къарт аппам бла бирге
Тушуда чалгъы чалгъан,
хар кюнюм —
къууанч берген,
улакъла кютген чагъым.

Суу алып кетген кибик,
тас болгъан сабийлигим,
сен —
тутдурмагъан кийик,
сен желге сибирилдинг.

Сен — учуп кетген булут,
къышхыда чакъгъан терек,
хар ким кюсеген умут,
кѣп жулдузланы бири.

Сейир тюш эдингми сен
не уа —
айтылгъан сѣзюм?
Къайтмазлыгъынгы билсем,
жибермез эдим сени.

Тюнюмде учуп кетдинг,
гюллю,
татлы сабийлик,
мен къалдым ачыу эте,
жюйрюк атлы сабийлик.

Бу дуняда
биреу кюлсе,
биреу кюе
жашайды.

Бирн — гюлге,
бирн — кюлге
ушайды.

Мен экисн
ашагъандан
ашайма:

бирде — кюле,
бирде — кюе
жашайма.

Бирде — гюлге,
бирде — кюлге
ушайма.

ЖАШЧЫКЪ АЙТХАН ЖЫРЧЫКЪ

Къарчыкъ жаууп чыкъгъанды
бюгече,

жангы къарчыкъ,
Къыраугъа да, чыкъгъа да
ушамай,
жауду къарчыкъ.

Кюзгючады эрттен да,
терекге кюн тюйрелип.
къарчыкъ чиммакъ этгенди
юй башланы,
тийрени.

Тау да акъ тонун кийип.
отунла, орам —
къарда.

Мамукъ жюкленнген киби
чаначыкъ,
эшек арба.

Таш юсю бир жумушакъ.
Жомакъ —
къарны акъгъаны.
Умутларым чиммакъ акъ,
сакъалы да
аппамы.

Жыр акъгъан киби кёкден,
къар жауду,
жауду,
жауду...
Мен да, къууанчым кёпден,—
бу эрттен киби жангы.

Суу, келтире келип, Айны
буз туюне кёмюп къойгъанды.
Аз термиле болмаз жайгъа!

Терслик тюзю къыйнар къайда да,
Тынчлыкъ, сен жокъ кёкде Айгъа да!

— «Тауларынгы къарын кийип,
тангларынгда къалыр киби
назмуларынг...

Жазларынгдан жылыу алып,
жазгъанынгдан жырынг къалып
барыр кибик,
 жарыр кибик
жаз быланы...»

—О, жаш жүрек!
Сен бегирек
күйюп,
жанып,
адамланы
 жүреклерин
жылыт,
 жарыт!
Жылыт,
 жарыт!

«— Зарла, жаула кюер кибик,
къартла, жашла сюер кибик
жаз быланы —
 назмуланы...»

О, жаш жүрек!
сен теркирек
жылыт,
 жарыт!
О жаш жүрек,
сен бегирек
жылыт,
 жарыт!

Жылыт!
Жарыт!..

КЁРГЕ КИРГЕН НАЗМУ

Назмучу жаш Алтуланы Тауланнга

Ой таула, таула, таула,
кюч беригиз манга!
Ах Таулан,
 Таулан,
 Таулан,
кетдингми туманнга?!

Бюгюн сенсиз жазыкъма,
кюн жарыгъы азып.
Ах, сен, толу жазылмай,
жарты къалгъан назму!

Миннген атынг,
 баралмай,
жарты жолда аугъан,
не чырагъынг, жаналмай,
ёчюлюп,
 кюйюп къалгъан.

Ах, Таулан,
 Таулан,
 Таулан,
къанат къакъгъан киби
атынг да,—кетмей, танг бла
къалып къалгъан киби.
Кетдинг,
 сен бир кёралмай
жюрек керген жазны.
Китаплагъа киралмай,
кёрге кирген назму!

АХ, БУШУУ, БУШУУ.

Сен суймейсе аманланы,
нгилеге бараса сен да.
Алмадынгмы аллыгъынгы,
айт, нек къайтханса энтда?

Мен жиягъан, кюйген сайын,—
къууанч киргенча юйюнге...
Айып туююлмюдю, айып,
босагъамы сакълайса нек?

Кече — бизге берген кюнюнг,
жиляу — бизге берген саугъанг.
Сен энтда да къайтып келдинг,
айып туююлмюдю санга?

Сен суймейсе аманланы,
нгилеге бараса сен да.
Алмадынгмы аллыгъынгы,
айт, нек жаныйса энтда?

Бир кере сютден аузу кюйген
юфгюрюп уртлай эди сууну...

Кёп кере сууда аузум кюйдю,
кёп кере суймезими суюдюм,
абындым да кёп кере сыйдам
жерледе —

жашау алай сундум.
Кюнюмю юфгюрмей ашырдым.
Жашауум?.. Юфгюрмей —
жашауум.

Сёлешмесенг — кюн да жылынмай,
ышармасанг — жер да жарымай, —
мудах кёрюнеди хар зат,
жаным сынаучуду азап.

Сен болмасанг, буз а эрирми?
Атмазмы тангым къаралып?
Сен барса да: «Жаз да келир!»—дей
жашайма,
кёре къарланы.

САНГА ҚЪАРАСАМ

Санга къарасам,—
кёлюмю
жарыкъ умутум кётюреди,
къайгъым да, кёлге кёмюлюп,
мудах туманны кетереди.

Санга къарасам —
кёзюме
чакъгъан терекле кёрюне,
жолну къар жапхан кезиуде
манга — кырдыкла кёгере.

КЮЗНЮ ТЫРМАНЫ

«— Қъыш, нечик кыйын адамса!
аузунгдан чыкъгъан сёзюнг —
жылыуну ахын алгъанча...
Жаз туралмады тёзюп.

Ол кетди.

Кетеме мен да:
жан татлыды, не десенг да.
Сен жангыз кьаласа, энди
тур, кьалай турлукъ эсенг да».

Жокъ амал.

Бары да тюздю.
Биз жашайбыз сыйытда.
Жаз кетсе, кетеди кюз да,
Къыш а кьабышады сууукъдан.

Къыз чачын тарайды, кьап-къара
чачы — жауун.
Кюз таугъа кьарайды, акъ кьаргъа
ачып жанын.

Чал чачын тарайды кьарт кьатын —
жауады кьар.
Къайгъымы жабады кьат-кьаты,
жабады кьар.

Чал жомакъ айтады кьарт аппа —
аппады къыш.
«Эримезме!» — дейди кьар хапу —
айтады бош...

КЪАРТ ХОНШУМ АЙТХАН БИР СЕЗ

Къадар бизни сынар ючюн
аямады кючюн.

Элте барып, жаннган отну
ортасына атды,
биз кюймедик, анда бютюн
кючлю болдукъ, къаты.
Элтип, бийик къая жухдан
бугъейлеге сызды,—
биз къоркъмадыкъ отдан,
жукъдан,
юшюмедик бузда!
Ол асмакъгъа асды бизни,
илишаннга салды,—
окъ алмады,
жипни юздюк,
биз, ёлмей, сау къалдыкъ.
Къадар бизни сынар ючюн
кёп кыйынлыкъ берди,
алай азлыкъ этди кючю.—
танг жарыгъын кёрдюк!

ТЮШЕ ЭСЕЛЕ...

(Пабло Нерудадан)

Тюше эселе кюнле керти да
кечеле теренине,
бир къую болур анда, баям,
чууакълыкъ жатхан.
Къарангы кече кыйырына
олтуруп, ашыкъмай,
тутаргъа керекди сора
ары тюшген
жарыкыны.

ЮЧ УЗАҚЪ АУАЗ

— «Сарнарс, ой анам, сарнарс,
эштсенг ёлгенин жашынгы,
кюнюн батханнга да санарса,
къайгъы чал этер башынгы.
Сакъламачы, анам, сакълама:
мен энди юйге баралмам —
кюнюм да, кючюм да саркъады
душман окъ салгъан жарадан...»

— «Къайдаса, ой балам, къайдаса дей...
ма бюгече, бюгюн къайтаса дей...
сакълайды жарлы ананг, келчи...»

— «Къой, Келля, кетдик, энди кечди....»

ЭКИ АДАМ

(Ю. Марцинкявичюсен)

Манга «наным» деп, «жангызым» деп
дунияда
жалан тюзюн айтычула—эки адам.

Ийнакълагъанча урушханлары — алай,
мени шош тынгылап терслегенле—ала.

Эки адам — мени аллах этиучюле,
битеу да гюнахларымы кечиучюле.

Бире — мени анамды аладан, бире —
аналарыды сабъилерими.

КЕЛЮМ БЛА

(Ю. Марцинкявичюсден)

Хар тиширыуда сен жангыдан къатланаса,
былтыргъы кырдыкда — быйылгъы

кырдыкклача.

Бирде башхалагъа къараучу эсем мен —
жалан да ийнаныр ючюн: хар биринде,
хар биринде къатланаса деп сен жангыдан,
былтыргъы кырдыкда — быйылгъы

кырдыкклача.

СЮЙГЕНИНДЕН АЙЫРЫЛГЪАНЫ СЁЗЮ

Сени манга берген саугъанг —
башыма къырау къакъгъаны,
жюрегим ауруу тапханы,
къарагъаным къара таугъа —
сени манга берген саугъанг.

Сени манга берген саугъанг —
ауазыма кирген боран,
арбазыма кюлген орам,
герек болуп, кёклей аугъан
умутума этген къаугъам.

Сени манга берген саугъанг —
къанаты къара къаргъаны,
муратым къаран къалгъаны —
ёзге уа не... Айып салмам.
Сюрмем санга къара сабан.

КЪАР КЮН

Таугъа,
тангнга соза къолун,
сууукъ ачыуланып жетгенди.
Терек бутакъчыкъгъа къонуп,
жырламайды чыпчыкъ да энди.
Кючю тауусула къарда,
алгъынча ышаралмай,
кюн да,
мүтхуз кёкден мудах къарай
къалгъанды,

кыыш онглай бютюн да.

Сукан суу, буз къапха кирип,
къайнайды,

чапмайды алгъынча
не шууулдамайды: бийи —
сууукъ кыыш хар неге кирит
салгъанды, оноуу —
ахырча!

Таугъа,
сагъышыма,

жерге
жаугъан бу къар бла бирге
эсге сабийлигим тюшеди.
Эсли сабийлигим тюшеди.

Бир биринден ариучукъла —
къуртакъулакъ улакъчыкъла,
къаракёзле, ол акъчыкъла —
эсге тюшедиле бары да.
(Эсги тюшледиле бары да.)

Жарсымай аз да сууукъгъа,
күркасында айлы жукълай

эди,

жаз келтире тюшю.
Бузда оюнубуз, тёшле,
жууаш жеркле,

жөгечикле,
чаначыгъым — жёнгерчигим...—
(Барын да энди къар басханды.)
Къужур сёзлю жашчыкъ Асхат да:
«Бу къыш да бир къанармы!» — дей,
Терезеден къарай эди,
Къар шор буруп жаугъанына,
къарай эди бир шош умут да
кюнню бу акъ жагъынына.
(Жашайды сабийлик, унутмай.)

Сагъыш этгенча, шошду жол да,
бир жан кёрюнмей...

Бюгюн ол да,
менича, эсгере болурму
юсю бла озгъан кюнюн,
кёзю бла кёрген күйюн,
жырлы,

тойлу орамланы,
кюнден толу орайданы?..

Таудан аугъанча сюрюуле,
аугъан,

жаугъан эсгериуле,
къууупму жетдигиз мени?
Аман жибитдигиз мени!

Жемталады Сукан суугъа
тигелеген кюнлюм бетде,
сыртдан чаначыгъым угъай,
сабийлигим учуп кетди.

(Таудан аугъанча сюрюуле,
аугъан,
жаугъан эсгериуле...)

Сабийликгеча сукълана
къарайма энди сыртлагъа,
чачым а — бояла къышха...
Ушайды къар кюн сагъышха.

ЭРИЙДИ КЪАР

Эрийди къар.

Анга къарап
турама сагъышлы.
Ёле тургъан мудах къарда
кёреме жазымы.

Мен къууаныр эдим къалай,
чакъгъанча жүрегим,
жерни мудахлыгъы къарлай
тауусулса,
эрип.

Тюзлюгюмю жолу кёолай
болса,

кёолу — къаты —
мен насыплы эдим къалай,
жарыкъ тангым атып!

Эрийди къар.

Кёлюм таза.
Чууакъды сагъышым.
Жангы туугъан жырлы жазгъа
жылыды алгъышым.

Сен уятхан тангла, гюлле
санга къызарсынла.
Сабийчикле,
таула,
юйле
санга къууансынла.

Сен жан салгъан бу кёк кырдык
боялмасын къаннга.
Бушуу эрип кетсин,
къуруп,
танг атмасын анга!

Санга тансыкъ болгъанымы
кечелеге айтама да,—
тангла сары атадыла.

Санга тансыкъ болгъанымы
тереклеге айтама да,—
сары чапракъ артадыла.

Санга тансыкъ болгъанымы
ингирлеге айтама да,—
сары бола батадыла.

Сары мудахлыгъым.

ЖАШАУ ЮЙРЕТЕДИ

Жашау юйретеди мени
кюльорге,
жиляргъа.

Кюнюн чачаргъа—бирлени,
бирлени уа—адам бергенни
кюбюрге жыяргъа.

Сабыр-сабыр
эрийди къар,
жиляй-жиляй
эрийди къар.
Ауур-ауур
эрийди къар,
жырлай-жырлай
эрийди къар.

Бир бек ушап
тынгылауу
къарт аппамы
жарсыууна,
эрийди къар,—
терек аууп
баргъан кибики
насыбына.

Эрийди къар,
осуятын
айта тургъан
кибики жерге.
Ёледи къар...
(Шош уята
жангы жазны,
чакъды терек.)

ИШЛЕННГЕН ТЕРЕКЛЕ

Сиз шахар орамын жасагъан,
адамлача, жарыкъ жашагъан,
аязгъа къууаннган терекле,
аумазгъа ийнаннган терекле
эдигиз...

Хар бутакъ да кеси аллына
ёсерге, чагъаргъа аллана,
бирер жол,
бирер ыз сайлады —
мардадан озгъаннга саналды.
Сизни тенг этдиле, бир бирге
ушатып,

тынчлыкъ унутханла!
Юзюп алмасынла деп,
жерден
сиз турасыз къаты тутханлай.
Итине эдигиз да кенгнге,
бийикге, чууакъгъа, эркинге —
балтала, быхчыла, къыптыла
умутларыгъызыны къыркъдыла,
умутларыгъызыны — жолланы,
умутларыгъызыны — жылланы,—
сиз кёкге чыгъарыкъ жолланы,
сиз эркин чагъарыкъ жылланы.
Жаралы бармакъла — ачылыкъ,
хар бутакъ да — тилсиз къычырыкъ.
Алай жокъ жашауну жыгъалгъан,
тангны ким тыялды жолундан?
Таукеллик, ийнаныу, итиниу
бар къадар—жокъ талыу,

жокъ тыныу!
Насыпха, тамырла—теренде,

сиз чагъарсыз эски төреде,
сиз къарарсыз кюннге, дунягъа
(не медет, быхчыла биягъы...),
сиз дагъыда ёсерсиз, чагъып,
сиз дагъыда къарарсыз кюннге,
къолланы да созарсыз кенгнге,
кётюрюрсюз башны бийикге,
ийнанып тангнга, игиликге,
жарыкыгъа, жазлагъа уянып
(не медет, быхчыла биягъы...)
Кесигиз суйгенлей ёсерге
онг да жокъ, жол да жокъ—
кесерле...

Къууанчха, поэтни да назму
сёзюне тийишли чапыракъ,
сен, иги да ачылмай, жазны,
айт, къалай къоялдыңг чакъырып?

Сен болдунг жазны бир кесеги,
элимде да сабан сюрдюрдюнг;
айт, къалай къоялдыңг кесинги
жазны жаш тангына суйдюрюп?

Сен, жашил къанатлыча келип,
шош къондунг да къалдыңг
журтума,
анагъа келгендеча келин,
келгендеча юсю жылтырай.

Сен — жарыкъ къанатлы.
Кюнлени
жюрекге учурду къанатынг.

Мен санга тубедим кѣлюмю
кюн жибек жокълагъан сагъатда.

Сен жашил къууанчынг бла бизге
кесинги да къойгъанса себип,
биз сени жыярыкъбыз кюзде,
кюфлеге къуярыкъбыз сени.

Кече татлы жукълайды,
тюшюнде
толгъан Айны кѣреди,
тюшюндюм:
кече да — тюш кибик,
барады кечине.
Айланама кечени
ичине кирип —
ишине кирип,
тюшюне кирип.

Хораз а,
къычырды да,
кечени уятды —
танг атды.

Адам — отмуду,
жана да — кюе,
ёчюле да тургъан?

Адам — отмуду?

Мен жашайма кюе,
кѣабына,
бирлени жылыта,
жарыта, —
кюйдюре бирлени.
Адам — отмуду?

Кѣалабыз «мыдых»
болуп,
«дуу» деп алып,
болабыз жалын,
сѣзледен кѣабынып.

Адам — отмуду?

АНА ТИЛИМ

Елмезланы Мурадиннге

Ана тилим — анам, ана сѣзю.
Тамырларым — ана тилим. Ёсдюм
бешик жырын — ана сютюн ичип,—
ана тилим болуп кюнюм, кечем.
Татхан сууум, юйюм, хауам — барын
жашауча бай тилим этди жарыкѣ.

Сен, тауушлукѣ ана тилим — диним.
Сен — ауушум, ана тилим, юйюм.
Сендеди магѣанам, жашау битеу;
сен — кѣууанчым, кючюм, бетим
Сабийлигим да, кѣартлыгѣым да сен,
жерни макѣамлары — бары да сен!

Жангылыгѣынг, теренлигин — ишим,
шаудан тазалыгѣын сенден ичдим;

къайда болсам да, къалмадым юйсюз,
юйюмсе да, ана тилим, сёзсюз,—
манга къарыу, жылыу, эс да берген.
Ёлмезме мен сени бла бирге.

ЖУР КЕЛГЕН КИБИК

Ах, жаз башы!

Тутуп тыйдыртмай,
келесе, жур келген кибик.
Келесе, акъ болуп сыртынг да,
келесе, кёк дарий кийип,
ташха да жыр келген кибик.

Алай келесе,

жаз башы:
бошлап атны да жүгенин,
жашил сёзюнгю жазмасанг,
тынчлыкъ тапмазча жүрегинг,
эркин чапмазча жүйрюгюнг.

Алай келесе:

Кюн бла
шорха бура, ойнай-кюле,
жангы сёзге ёкюл бола,
ышаргъанынг да гюл бола,
чагъаса къыз бетли кюнде.

Тапгны,

талны жангы бийи
болуп, жабалакъдан эрип
тюше.

Кёгюнг — жауун ийис,

кырдык ийис эте жеринг,
жарыкъ ийнаныуну берип.

Келгенсе,

жаз башы, терлеп.
Кёлю кюннге ачыкъ жерге
кёууанч урлугъунгу атып,
шо ючжыллыкъ жашчыкъ юйге
босагъадан чабып кирген
кибик,
суююнчюлюк айтып.

ТАНГ БЛА ТЕНГ ТУРГЪАН ЖЫРЧЫКЪ

Жаз тангнга шош
кёошула,
жукъуму кюн эритди...

Аппа,

амма,
кёоншула
уянгандыла эртте.
Хапар айта, кёууана
жаз кюннге,
сериуюннге,
ийнеклерин кёууалай
турадыла суюуге.
Жолгъа атлана кими,
кими арбазда жубана,
кюн тыякълары кибик
киредиле жырыма.
Къычырады чегетде
кукук.

Манга бир иги!

Сютден толу челекни
анам юйге кийирди.
Келлям тикген чарыкъла
желден къаты чабарла.
Мен да, аланы кийип,
чыбыкъ атыма минип,
чыбыкъ атыма минип,
бузоуну суу бойнуна
терк къыстап келгеними
жаратды къоншу Ынна:
«Ай, сен иги жаш!» —
деди,
эртте тургъаным ючюн.
Анам айтхан жумушну
эте тургъаным ючюн.

Аппам—танг бла бирге,
мен—аппам бла бирге
жырчыгъым — мени бла
туруп,
баугъа къарадыкъ,—
бау ичи бир къарангы.
Арбаз а —

кюнден толу,
сютден а толу челек.
Энди уллу жаш болдум
мен,

саналмай гитчеге:
Отха отун келтирдим,
челек суу да кётюрдюм,
махтады аппам да бек:
«Ай, сен иги жашым!»—
деп.

КЯЗИМ
ДЕГЕН ЖАШЧЫКЪНЫ
ТАРЫГЪЫУУ

Жауун...

Жауун...

Жауун...

Эрикдиргенди энди!

Кесин эрикдирмейди да,
мени эрикдиреди.

Бир кёрюрем, бурулуп,

кесине жауса эди!

Бу туман да...

Бир уллу!

Кесине ауса эди!

Бери, юйге кирип
турама да,

къачып,

тюз макъачыкъ кирик,

Кёлден чыгъалмай, макъачыкъ
суу тюбюнде тургъанча...

...кёл да — уллу,
туманча.

Бюгюн тургъанма эртте.
Танг кечени эритди.

Чал тауруху черекни
кѣлюн толтурду челекни.

Кюн бла келген жырымы
шош жайылды жарыгъы.

Чабышадыла кенг арбазда
гюл бетли ышаргъан ауазла.

Башындан кюн урлукъ себиле,
тюбюнде уа ёсе сабийле.

Насыплыма, къарай алагъа,
нечик аз керекди адамгъа!

УЯСЫН СЫЙЫРТХАН КЪАНАТЛЫГЪА

Сени тюзлюгюнге бир шагъат,
бир аууз толу сѣз да табылмай,
ёмюрден бери тынч жашагъан
уянга эркин болмай къалдынгмы?

Кюнюнг урулуп балакъа,
къойдула жууукъла да танымай,
къалдыла шуёхла да табылмай,
бар, табын энди бий аллахха!

Мен да кѣп кюнюмде, тюз сенича,
уясыз, жылыусуз да къалып,

шуёхсуз, жууукъсуз да къалып,
жашагъанма алай — тѣзгенимча.

Мен да кѣп кюнюмде жиляялмай,
сѣзюм тамагъымда эзиле,
кесим канкурракга излене,
къагъыла, согъула жашагъанма.

Алай не ачылыкъ сынасам да,
сѣзге не бек кюйсем, жилясам да,
аууп къалмай, къыйын сагъатда...
мен айтханма, умут сагъайта:
ичерикме алтын аякъдан!

Поэзия,
юйюм тенгли
 ауур ташха ушайса.
Къалай батырдыла сени
 кѣтюрюрге базыннганла,
къалай жигитдиле,
бийикдиле къалай!

Сотталаны Зейтуннга

«Адамлыкъны юсюнден
жаз», — дединг да тилединг.
Ол сѣз турду эсимде,
болуп менден эслирек, —
бу назмумда тилленди.

Хар ахшы сѣз — ол салам
айтдыргъанчады манга...
Ах, сенича болсала,
бош дерт этмей, адамла,
назму угъай, алагъа
жаным къурман олсагъат.

ОН БИР ЖЮРЕК

Он бир адам табылды
къар тюбюнде тунчугъуп.
Он бир жүрек
 таланды, —
он бир ана тынчлыгъы
он бир кере тунчукъду.

Кёк аулакъны ичинде
он бир жулдуз ёчюлдю.
Къыйынлыкъны
къарында
он бир умут къаралды.
Он бир терек къырылды
Ай бетли сер къарлада.

Кюн кюнден,
чапыракъ акъгъанлай,
кёкден къар акъгъанлай,
ах, къалай
узайып,
азайып
кетдигиз.

мени жаш кюнлерим,
мени баш кюнлерим.

Къанатларыгъызны ызларын
къалдыра жүрекде,
сиз барасыз къачып,
узайып
къайгъылы жүрекден.
Ах, мени узайгъан,
ах, сейир азайгъан
кюнлерим!
Танглада элгенип атдыгъыз,
къайгъыда эленип батдыгъыз.
Ниетигизни акъ ызларын
тюшюре чачыма,
сиз барасыз къачып,
узайып,
мен — къалгъан,
ачыгъан.

Сизде жокъ къадардан къутуллукъ,
менден бир-бир кете,
жутулуп
къаллыкъла сагъышха.

Къызаргъан батышла.

МЕНИ ЖЫРЫМ

Жырла жолла саладыла
жарыкъ жүреклеге,
къыйын кюнде сарнайдыла
ёлген жигитлге.

Ала кѣанат кѣагѣадыла,
кѣушлача, жыллада;
кюнле артда кѣаладыла,
жеталмай жырлагѣа.

Мени жырым тайчыкѣса да,
салырмыса жоргѣа?
Барырмыса талчыкѣмай да
ташлы, бузлу жолда?

Боранлагѣа чыдармыса,
кѣачынг этгенча кѣаст?
Ауушунга чыгѣармыса,
абынмай, болмай тас?

Кѣарангыгѣа чыракѣ бола,
кѣарыусузну аяй,
абынганнга тыякѣ бола
бар сен, бар сен алай!

Ол заманда билirme мен:
ушарса жюйрюкге,
умутланы бири кибик
учарса жүрекге.

Сен ач болуп,
сууукѣ болуп
келликсе,
мен да,
от этип,
юйню жылытмай,
суу салып,
бир чай кѣайнатмай,
сени сюеме деп
назмула жаза турама.

Бу кёк, бу къалын агъачда
къайсыды мени терегим?

Ма буму?

Угъай:

бу субайды,

бийикди,

ариуду.

Къайсыды бу кёк,
бу къалын агъачда
мени терегим?

Кетерме, аппам кетгенлей —
ашауну, жашауну да кьоюп.
Кетерме чууакъ кёклеге,
жеталмазча кюнню да кьолу.
Мында берирле кюнюмю,
мында

ёчюлюр чырагъым,
кетерме, сени кюйдюрюп,
алып кёлюнгю чууагъын.
Дагъыда элтирме, сарна,
элтирме мен тёрт санымы,
мында уа кьоярма санга,
кьоярма жангыз жанымы.

Кюз арты...

Жашаууму терегинден

кюнлерим тюшедиле
юзюлюп-юзюлюп.
Жюрегиме жыйып,
кюйдюреме аланы.

ЖАНГЫЗ ТЕРЕК

(Адам Шогенцуковдан)

Бийик эди терек а — бек.
Жаз жылыуу къарыууна
къарыу кьоша, ёсдю терек,
кенгнге бара, ариу бола.

Сай бетинде бир къаяны¹
кюнден, суудан да токъ эди,
къоруулагъан а жокъ, аны
тыяпчагъы да жокъ эди.

Азат болуп къыйынлыкъдан,
кеси жангыз ол алайда
чагъып турду, ариулукъдан
аз да тюшмей анга файда.

Анда кюч бар эди, къарыу,
алай агъач андан узакъ.
Желден, боранладан къоруп,
ол ийнакъларча жокъ бир зат.

Ол этмеди бир аманлыкъ,
игилик да эталмазда,
андан жиляйды къаралып,
бир зыгыты да къалмазда.

Жаны бла жур улагъы
чабып озгъан бир арада,

ол, шууулдамай, улугъан
этеди энди алайда.

Кырдык да ёсмей тюбюнде,
бир къуш да къонмайды, арып,
жазны кёреди тюшюнде.
О, къуу болгъан бутакълары!

КЕЧЕГИ НАЗМУ

Не ит юрген жокъ, терезе жарыкъ жокъ,
бар — ай жарыкъда созула баргъан жол...
Жангызды кече да.

Да, мен да жангыз,
кимге ышарады, умутча, жулдуз?
Инчге жарыгъын узакъгъа ашыра,
ол шош шыбырдайды манга башындан:
«Дуня къабырдан къарангы эди, буз,
кёпле насыпдан, жашаудан умутсуз.
Жарыкъ танг атып, жолсузну, жарлыны
кюннге чыгъарды, отларын жандырды.
Сиз турмайсыз энди жияй, сытыла,
тюзлюк да турмаз атыла, сатыла,
аны ючюн, толуп, жарытады бу Ай,
аныча болуп, къууанчлыма былай»,—
дегенча, жулдуз бир жарыкъ кёрюндю;
таза ниети толтурду кёлюмю.
Баям, жулдузла да биледиле шарт:
тюзлюк тангсыз мен жырламаз эдим шат,
сёзюм да болур эди бюгюн жазыкъ,
къарлы сагъышха келтиргенди жазны.
Ансыз — сёзюмю жылытмаз эди кюн,
болур эдим буз ууатхан тереклей,
жарыкъ умутум да болур эди кюл,—

къалыр эди къар туюнде, теренде.
Қъууанч ышаргъанча келмез эди жай
сюйген адамымча чыкъмаз эди Ай,
тенгимча жулдуз да этмез эди ушакъ,
азатма, азатма, тюзлюк кюн жашап.

ҚЪЫШНЫ АҚЪ ЖОМАГЪЫ

Қъыш,
кече белинде
шош келип, жерни акъ
бешикке бѣледі.
Қъар къолу—

жумушакъ.

Тауушсуз арбазда
тауушлукъ ауазы —
жылы,
сакъ.

Ол,
эншге ийилип,
жомагъын башлады —
жукълатды юйлени,
жукълатды ташланы,
кечени арасын,
жерни ауарасын...
Қъышны акъ жомагъы
тауланы, жолланы
бѣледі къарына.
Кечени къарангы
къайгъысын сибире,
жарыгъын сингдире
туурагъа,
ташагъа,
тюш кирген ташлагъа.

Къыш окъа жабыуун
кечеге тюшюрдю, —
анамы жаулугъун
эсима тюшюрдю —
акъ, женгил, жумушакъ,
оюулу, жылыулу,
къууанчха,
 чыгъышха
эшилген жаулугъун.

Терек къар тюбюнде
жарыды,
 жангырды.

Тюрсюню тюнюме,
тюшюме жайылды.

Къая шош къалкъыды
тюшюнде, —
 тышында,
сагъышда,
 сезимде.

Къышны акъ къалпагъы
жерни хар ташында,
мени хар сѣзюмде.

Къыш кече белинде
жукълатды дунияны...

Къар хапу элимде
жаз болуп уяныр.

Зурнукла — учуп баргъан заман.

Заман...

бизни алып бараса къайры?

...алып бараса къайры?
...бараса къайры?

Кѣкню жыргъан жыя зурнукланы
тауушлары тюше-тюше баргъанча
туманнга,
жолда сенден тюше-тюше барабыз.

Жылларыбыз тама-тама баргъанча,
себиле

ѣмюрлеге,
керекбизми, агъа-агъа, булутча
седиреп,

ѣлюрге, не?
Керекбизми, тюшебиз дей,
къоркъа къоркъа,

тохтап къалырса дей,

арырса дей,

къоркъа-къоркъа...

...элтип бараса къайры?

...бараса къайры?

Зурнукла ашыкъдыргъан жазгъамы,
жылыугъамы?

Палахдан кенгигеми,
узакъгъамы?

...жиляугъамы?

...тузакъгъамы?

Къайгъым, сорууларым да—бош бары:
билдирмейсе тамам.

...зурнукланы юзюлген тауушлары...

...туман...

ЖАШАУНУ ЮСЮНДЕН УШАҚЪ

«— Жашау деген неди?»

«— Элди —

кюню, бораны...»

«— Сора биз кетип барабыз
орамны».

«...да, жашау алайды:

хар терек

хар жаздан башха тюрлю чагъады,

кюн да — бир тиеди эрттерек,

бир а ол да кеч къалып чыгъады.»

«—... да, жашау алаймыды,

терге —

къууанчны бушууму шошайтады...

жокъмуду насып деген жерде?

«Жокъду!» — дейсе...

Танг а шош атады.»

Къууанырча къанлынг,

не аман жыгъылдың!

Ол кетди да къалды —

къууанчынг жабылды.

Энди кюн да сууукъ,
энди бал да ачы.
Ёл,
бёрюча улу,—
тынчлыгъынг да къачды.

Ол кетди да, кюнюнг
къайгъыгъа кёмюлдю.
От этдинг да,
 юйюнг
санга буз кёрюндю.

Бу уллу дуняда,
бу уулу дуняда
сен жангызмы къалдынг,
къууанырча къанлынг?

Сагъышлы олтурдунг
тал терек жанында
сен, умут отунгу
тиргизе жангыдан.

СЕН НЕ ЗАТ АШАГЪАНСА, ЖЕР?

(Шандор Пётефиден)

Быллай бир ичерча къан, кёз жашла
 ичер кирик былай,
Сен не зат ашагъанса, Жер, бир айт?

1848

БИЛМЕГЕНИМЕ НЕ ЭТЕРИМИ

(Шандор Пётефиден)

Не усаплыкъ къысды жүрегими,
мен билмегениме не этерими!
Бютюн да бек жанар кибик ичим,
къояр эдим чагъырланы ичип.

Уллулугъу болгъан! Болуш, юйрет,
сен Тисаны чагъыр череги эт.
Дунай болуп къалыр эдим анда:
бу Тиса къуюлур кибик манга.

1844

ТЮНГЮЛГЕН СЮЙМЕКЛИК

Суймеклик, мени алдап,
къум тюзде атып кетгенди.
Зат сакъламайма алдан:
бирчады ингир,
эрттен да.

Чыхырны басхан кибик,
жюрегим къумну басады.
Тёгерек бишип,

кюйюп,
ичерге сууунг болса уа!
Жюрегим — жаланаякъ,
ах, неге жалынайым!
Жокъду зат да.

Жокъду,
жокъду!
Кюн ауурлугъун къуяды.

Тёгерек жалынды,
отду,
ол жауун булут къайдады?
Энди ийнаныу да жокъду,
энди ышаныу да жокъду,
солууум,
кючюм да азды,
бир салкъын аяз урмазмы?

Жокъ анга тубегеним да,
ол менден,
сенича, кенгди.
Мен Кюнню тилей эдим да,
жауунну тилейме энди.

САНГА АЙТЫРЫКЪ СЁЗЛЕРИМ

Санга айтырыкъ сёзлерим,
болуп жарадан да ачыкъ,
кече кырдыкга тюшген чыкъ
болуп,
кетдилеми эрип?

Не жаз кюн кёралмай, ала,
жылыу эригенча — алай
кетип къалдыламы кери,—
санга айтырыкъ сёзлерим?

Нени да болур ахыры...
Сени юсюнгден сагъышым
къалды жыллагъа тагъылып,
къалды туманда ажашып.

Қыонар жер кёралмай не жол
табалмай туман ичинде,
шашхын қыанатлы болуп, ол
учуп айланган кечеле,
тенгиз толқуылача,

жетип,
талайдыла шош қыююю.

Бирде уа...

Бирде уа — жети,
жети тенгизге кёмюлюп.

Жашарма алаймы:

терек
бугалмай турғанча қышдан,
қачып қытулалмай жерде
сени излеген сағышдан?

ТЮЕ БЛА ТЮЛКЮ

(Жомакы)

Сабийле, эртте-эртте,
сиз туугуычу бир жерде,
гюл чакыған бир кезиуде,
кюн чапхан бир ёзенде
бир Тюе отлай болганды.
Ол да, акысыл туманлай,
тынч-тынч отлай турғанлай,
быллай сейирлик кёргенме:
қалайдан чыккыды эсе да,
қаллайла чапды эсе да,
бир Тюлкю чабып келгенди,
бир тюрлю минип атха да.
Қыалауурча хар затха да,
ол, келгенди да, айтханды:
— Тюе, нексе былайда,

нек этесе быллайла?
Бу мени жеримди, кет,
кёзюме кёрюнме,— деп.
— Жер сени жеринг эсе,
Тюлкючюк, керилмей, сен,
бар, шагъат тап, — деп Тюе.
— Бу-са-гъат-дан!— деп Тюлкю.
Айлана кетгенди да,
ол аманлыкъчы Тюлкю,
кеси да къоркъа-юрке,
агъачха жетгенди да,
ач болуп тургъан бир кёк
Бёрюню тапханды.
Серленип айтханды:
— Бёрю, неди бу туруу,
жокъча ачдан къутулуу?
Алайда бир кёк Тюе,
Тюе туююл — эт тебе,
ёзенни кюте тургъан.
Хайда, къарны къутуртхан,
хайда, тур, эринме да:
«Тюлкюню жериди»,— деп
айт. «Итден да терссе»,— деп,
шагъатлыкъ этерсе да,
экибиз да Тюени,
Тюе туююл — тебени
тутайыкъ да, ашайыкъ.
— Ай, уянга ахшылыкъ!—
деп къууаннганды Бёрю.
Сора ала, ашыгъып,
чабышхандыла бери —
бу Тюе кютген жерге,
Тюлкю дау этген жерге.
Тюлкюню жери да болмай
тургъанлай, айтханды ол да:
— Тюлкюню жериди,— деп,—

шагъаты Бёрюме,— деп.
— Нек кютесе былайны,
нек этесе быллайла?
Кёзлерине къан чабып,
тишлери да от чагъып,
Тюеге жетгендиле,
тюерге жетгендиле.

— Тюлкюню жери эсе,
шагъаты Бёрю эсенг,
сиз айтхан болсун, ахшы.
Харам кырдыкны ашап
жарамаз,— деди Тюме.—
Жарымаз, — деди, — Тюме. —
Аузумда кырдыкланы
къалдырмагъанлай, алып
кетерсенг а,— дейди ол,
Бёрюден тилейди ол.

Шо Бёрю, шекли бола,
кетерейим дегенлей,
Тюме, бир сермегенлей,
уллу тишлери бла
бойнундан къысып аны
чыгъарып къойду жанын.

— Къарагъыз бу Бёрюге:
къутургъанды ёлюрге,
жалгъан шагъатлыкъ этип
Жокъ кёре эдим бети!—
деп Тюлкю къачып кетди.

Сабийле, андан бери
тиймей Тюмеге Бёрю
(да ёлген Бёрю тийип
сиз кёргенмисиз, ийи?)

Ол Тюлкю да тюберге
кѳоркѳаракѳды Тюеге.
Сюймей бир бирни ала,—
ма жашайдыла алай.

БУЗДА ЖЫГЪЫЛГЪАННЫ ЖОМАГЪЫ

(Халкѳ айтыугѳа кѳре)

Бир — таугѳа чыгѳар эди,
бир — кѳолгѳа бугѳар эди—
жашауда бу бар эди.
Жол эди бузгѳа элтген,
ол эди барын этген,—
жырлатхан да жол эди,
жилятхан да ол эди.
Быллай сейирлик кѳайда:
буз дугѳур-дугѳур кѳайнап,
Кюн ойнап турду анда,
ким хайнух бурду анда,—
андан-мындан жыйылып.
Аягѳындан жыгѳылып,
жыягѳын да сыдырып,
тыягѳын да сындырып,
атып кетген бар эди,
ахы кетген бар эди.

— Ой буз, не кючлюсе, не!
— Ай, мен а, кючлю болсам,
ким да басынмаз эди,
кюн да асалмаз эди!
— Ой Кюн, не кючлюсе, не!
— Ай, мен а, кючлю болсам,
булут чабалмаз эди,

тутуп жабалмаз эди!
— Булут, не кючлюсе, не!
— Ай, мен а, кючлю болсам,
жаз — кюмюш жауунуму,
къыш а акъ жаулугъуму
жер жутуп къоймаз эди,
не арып къонмаз эдим!
— Ой Жер, не кючлюсе, не?
— Ай, мен а, кючлю болсам,
шо жерден къарагъанлай,
шатык кёк кырдыгымы
къой кютюп кетмез эди,
аякъ тюп этмез эди!
— Ой къой, не кючлюсе, не?
— Ай, мен а, кючлю болсам,
къозуму жоймаз эдиле,
къонакъгъа соймаз эдиле?
— Къонакъ, не кючлюсе, не?
— Ай, мен а, кючлю болсам,
чабырымы бауларын,
тынчлыгъымы да — барын
чычхан ашамаз эди,
бир кюн жашамаз эди!
— Чычхан, не кючлюсе, не?
— Ай, мен а, кючлю болсам,
киши да сытмаз эди,
киштик да тутмаз эди!
— Киштик, не кючлюсе, не?
— Мен, айхай, кючлюме бек!
Мен темир тишлиме бек!
Ачама къанга юйню,
къачама къаймакъ алып,
ашауум — бийле бла,
жашауум — бийче бла.
Жолуму сайлагъан — кесим,
къоркъмагъан манга келсин!

МОЦАРТ БЛА САЛЬЕРИ

I СУРАТ

Отоу.

САЛЬЕРИ

Тюзлюк жокъду дейдиле жер башында.
Тюзлюк — Кёкде да жокъду. Ол манга
Баям эди, бир бош макъам баямча.
Искусствону суююп туугъанма мен:
Сабийлигимде эски килисадан
Орган бийик макъамларын жайса,
Шош тынгылап, жиляй эдим, неми да
Унутуп, кёз жашларым агъа-агъа.
Эртте кьойгъанма бош жубанчланы;
Мен макъамгъа да тыш илмуланы
Узакъ этгенме кесимден, харам
Этгенме да, мен сора арсарсыз
Музыкагъа берилип кьалгъанма.
Къыйынды биринчи атлам. Жолунг да
Алгъа эригиулю болады бек,
Мен аланы хорлап, усталыкъны
Макъамлагъа мурдор этип салгъанма,
Уста болгъанма да, кьолларыма
Женгилликни, бойсунууну бергенме,
Къулакъгъа уа — шартлыкъны. Мен

тауушну

Чачып, чий терини керген кибик,
Музыканы да кергенме. Ийнанып
Къарыуума, таукел болгъанма да,
Ыспас, махтау излемей жаныма,

Жазып да башлагъанма ташада.
Эки-юч кюнню къымсыз отоучукъда
Мен, жукъуну, ашны да унутуп,
Учунууну кёз жашларын сынай,
Жазгъанымы отха атып, сууукъ
Къарай эдим оюмун, макъамларым,
Жанып, тютюн къатыш учханларына.
Мен неле айтама? Айтхылыкъ Глюк
Тасханы жангылыгъын ачханында
(Сейир да, тамаша да тасханы),
Анга дери билгеними, чексиз
Сюйгеними, бек ийнаннганымы —
Барын да къоймадыммы унутуп,
Терс жары бара тургъанымлай, биреу
Жол кёргюзтгенча, бармадыммы
ызындан?

Тохтаусуз ишим, къатылыгъым бла
Ахырында уллу искусствода
Жетдим бийик даражагъа. Махтау да
Ышарды манга. Жазгъан макъамларым
Уя салып инсан жүрекледен,
Мен насыплы эдим: кеси ишимден да,
Махтаудан, жетишимден да къууана,
Сейир искусствода тенглерими,
Шуёхларымы ахшы ишлерине,
Онглаына да къууана эдим.
Угъай! Мен билмегенме зарлана
Артал да! Пиччини парижчилени
Эслерин жесир этгенинде да,
Ифигенияны ал макъамларын
Биринчи кере эштгенимде да.
Ёхтем Сальери зар адамды не да
Аякъ тюпде къалгъан жилинды деп,
Жаны саулай, амалсыздан, таш,
Юзмез да чайнагъан деп ким айтыр?
Қиши да айталмаз! Да энди уа —

Кесим айтама — энди зарланама.
Мен зарланама бек да, къылыкъсыз да.
О Кёк! Тюзлюк къайдады, закийлик,
Ёлюмсюзлюк — жаннган сүймекликге,
Тилекге, ишге къулланнганнга

берилмей —

Бир хаулени, акъылсызны башын
Жарытадыла?.. О Моцарт, Моцарт!

Моцарт киреди.

МОЦАРТ

Ай! Кёрюп къойдунг да! Мен а
жашыртын
Чам бла сени бир сыйлайым деп...

САЛЬЕРИ

Мында... Сен эрттеденми?

МОЦАРТ

Шо бусагъат.

Санга бир зат кёргюзтюрге келе
Тургъанымлай, ол аш юйден ётюп,
Бир къыл къобуз согъулгъанны эштдим да...
Шуёхум Сальери, алай кюлкюлю
Затны сен алыкъа эштмегенсе бир да.
Сокъур къарт аш юйде макъамымы
Согъа тура эди — ма тамаша!
Искусство бла сени бир сыйлайым деп,
Тёзалмай, ол къартны бери алып
Келгенме. Қир юйге.

*(Къарт киши Дон-Жуандан бир арияны согъады.
Моцарт харх-хархдан кюледи.)*

САЛЬЕРИ

Анга кюлген этесе!

МОЦАРТ

Ах, Сальери! Сен а кюлмеймисе да?

САЛЬЕРИ

Угъай!

Мен кюлмейме, юй бояучу келип
Рафаэлни Мадоннасын бузса,
Мен кюлмейме, бир гепсорткъа начас
Алигьерини бети бла ойнаса.
Къарт, кет мындан!

МОЦАРТ

Тохтачы, ма муну
Мени саулугъум ючюн ичерсе.

(Къарт кетеди.)

Сальери, бюгюн не эсе да кюнюнг
Тюйюлдо. Кетейим, артдаракъда
Келирме.

САЛЬЕРИ

Затмы келтирдинг манга?

МОЦАРТ

Угъай — да бош. Алгъаракъда бир бек
Къыйналып турдум да, жукълаялмай,
Башымы эки-юч оюм бийлеп.
Да аланы жазгъан кибик этгенме,
Эштирге сюе эдим оюмунгу;

Алай, къарайма да, сени уа шѣндю
Мен туююл къайгъынг.

САЛЬЕРИ

Ах Моцарт, Моцарт!
Сен къачан да къайгъымса бек! Олтур,
Мен тынгылайма.

МОЦАРТ

(Фортопианогъа олтурады.)

Бир ойлачы... ким?
Суйсенг, мен окъуна да болайым,
Алай а бираз жашыракъ чагъым,
Суймеклигим артыкъ уллу да болмай,
Кесим да къыз бла не уа сенича
Бир тенгим, кѣлюм жарыкъ... Шо
алайлай —
Къабыр кѣрюмдюсю, сууукъ
къарангылыкъ.
Не уа алача аллай бир затла...
Бир тынгыла.

(Согъады.)

САЛЬЕРИ

Сен быллай зат бла
Манга келе тургъанынглай, тохтап,
Сокъур къартхамы тынгылайса!—
Тоба!
Тийишли туююлсе, Моцарт, кесинге.

МОЦАРТ

Жараймыды?

САЛЬЕРИ

Не теренлик бар!
Къаллай батырлыкъды, къаллай низамлыкъ!
Моцарт, билмейсе аллах болгъанынгы.
Мен билеме, мен.

МОЦАРТ

Ха! Керtimi? Да болур...
Алай мени аллахым а ач болгъанды.

САЛЬЕРИ

«Алтын къаплан» аш юйчюкде бирге
Ауузланайыкъ барып.

МОЦАРТ

Сен айтханлай;
Ол табыракъды. Сора мен чыгып
Юйдегиме билдирейим, тюш азыкъгъа
Сакъламасын.

(Кетеди.)

САЛЬЕРИ

Терк бол, сакълайма.
Угъай, мындан кѣп мен къаршы
Баралмайма кеси къадарыма.
Аны тохтатыргъа манга тюшгенди.
Алайсыз биз барыбыз да жокъбуз,
Махтаудан къуру къалгъан бир мен угъай.
Макъамлагъа табынганла бары да.
Моцарт энтда да жашап туруп, жангы
Бийиклеге чыкъса, асыу болурму?

Алай бла искусствону кючлерми ол?
Угъай, ол кетгенлей, иши да оюлур.
Ол юйретген адам къайдады? Жокъ!
Не хайыр андан? Мёлекча, келтирди
Жаннет жырчыкъланы бир бёлегин,
Къанатсыз жер баласын учунуугъа
Къозгъап, артда учуп кетер ючюн.
Уч, сора! Теркирек учсанг игиди.
Ма бу ёлюр отну... Изорамы
Ахыр да, бу ачы да саугъасын
Он сегиз жыл жүрютеме жанымда.
Андан бери жашау кюнүм манга
Адам тёзмез жарача кёрюндю.
Тургъанма душманым бла бирге,
Ашап-ичип къууанч къапгаладан.
Мен, жанымы жоюп, бу дуниядан
Кеталмадым, къоркъакъ туююл эсем да,
Ачыу жүрегиме терен сингсе да,
Аз суюсем да жашауну. Созуп турдум.
Ёлюм кюсей, мен не азап чекдим!
Ёлюп да не? Билмезсе, жашауда
Бир алапат затха тубеп къалсанг,
Не, ким билсин, келир эселе уа
Илхам да, учунуу кечелери да.
Бек суюмегеними кёп сыйладым...
Дагъыда, ким биледи, къанлыма
Тюберме дей эдим, не къыйынлыкъ
Аууп, жаууп къалгъан болса Кёкден,
Ол заманда зыраф болмазса сен,
Манга къалгъан саугъа. Не тюз эдим!
Тапханма къанлымы, жангы Гайдн
Къандырды жүрегими макъамладан!
Заман — жетгенди! Суюмеклик саугъам,
Бюгюн бир таныт тенглигинги.

II СУРАТ

*Аш юйде энчи отоу, фортепиано.
Моцарт бла Сальери стол артында олтурадыла.*

САЛЬЕРИ

Сен не мудахса бюгюн?

МОЦАРТ

Менми? Жокы!

САЛЬЕРИ

Не эсе да бир къайгъынг а барды, Моцарт.
Аш-суу ахшы, чагъыр да аламат.
Сен а тынгылап, къаш-баш туююп.

МОЦАРТ

Ачыгъын айтсам а, Реквиемимди
Мени тынгысыз этген былай.

САЛЬЕРИ

А!

Сен Реквием жазаса? Эрттеденми?

МОЦАРТ

Хау, эрттеден. Бир юч ыйыкъ болады.
Алай бир зат... Мен айтмагъанмамы
Санга?

САЛЬЕРИ

Угъай.

МОЦАРТ

Да сора тынгыла.
Бир юч ыйыкъ мындан алгъа мен кеч
Келген эдим юйге. Мени излей бир
Адам келип кетгенди дедиле.
Нек келгени уа белгисиз, кече
Узуну турама сагъышда: ол ким
Эди? Мени да нек излей болур деп?
Ол экинчи кюн да табалмады мени.
Ючюнчю кюню, мен жашчыгъым бла
Ойнай тургъанымлай а, атымы
Айтып сѐлешдиле да тышындан —
Чыкъдым. Къара кийимлери кечеча,
Кесин танытмай, баш уруп биреу,
Реквием жаз дегенни айтды да,
Думп болуп къалды кѐз туурамдан.
Да олсагъат мен башладым жазып.
Андан бери ма ол къара адам
Биз тийреде кѐрюнмегенди бир да,
Энди уа, шукур этеме энди,
Жарсыр эдим мен ол ишсиз къалсам,
Реквием хазырчады, болса да, мен...

САЛЬЕРИ

Сен не?

МОЦАРТ

Аны айтыргъа да ийменеме...

САЛЬЕРИ

Нени?

МОЦАРТ

Кече да, кюн да ол къара
Адам тынчайтмайды мени. Къайда да
Ызымдан сюреди, ауанача. Шёндю да
Ол ючюнчю болуп ма былайда
Тургъан сунама олтуруп.

САЛЬЕРИ

Боллукъду!
Бу не сабий къоркъууду? Керексиз
Къайгъыланы унутчу. Бомарше
Айта эди: «Къарындашым Сальери,
Сени къара къайгъы бийлегенлей,
Шампан шешаны ач не жангыдаң
Окъу «Фигарону юйлениуюн».

МОЦАРТ

Хау, Бомарше уа шуёхунг эди;
Анга тап «Тарарны», иги затны
Жазгъанса. Мен аны бир макъамын
Айтама насыплы сагъатымда.
Ла-ла-ла-ла... Ах, кертимиди. Сальери,
Бомарше кимге эсе от ашатханы?

САЛЬЕРИ

Ийнанмайма: ол аллай фахмудан
Асыры узакъ эди.

МОЦАРТ

Да ол закийди.
Сени, менича. Закий бла харамлыкъ
Бирге жарашмайла. Алай туююлмюдю?

САЛЬЕРИ

Алай сунаса?!

(Моцартны стаканына ёлюр от атады.)

Тартчы бир.

МОЦАРТ

Саулугъунгду,
Тенгим, макъамны эки да уланы
Моцартны бла Сальерини ачыкъ,
Таза ниетлери ючюн!

(Ичеди)

САЛЬЕРИ

Тохта, тохта! Ичип къойдунг... Менсиз?

МОЦАРТ

(Салфетканы столгъа атады.)

Тамамды, мен болгъанма.

(Фортепианогъа жанлайды.)

Тынгылачы,
Реквиемиме, Сальери.

(Согъады.)

Жилягъанмы

Этесе?

САЛЬЕРИ

Бу кёз жашла... мен биринчи
Тёгеме, жүрегим тюрлю урады,

Къутулгъан кибик ауур борчну берип,
Ауруп, къыйнап тургъан бир санымы
Бичакъ юзгенча. Моцарт, кёз жашла...
Эс бурма алагъа. Ойначы, жанымы
Макъамладан толтурургъа ашыкъ.

МОЦАРТ

Ариулукъну сенича сезселе эди
Бары да! Бош айтама ансы, ол
Заманда дуня да дунялай турмаз,
Къара ишге да бир жан да эс бурмаз
Эди, бары искусствону сайлап.
Биз, аллайла уа, азбыз, насыплы
Жанла, байлыкъ, хайыр тюзюрюуден
Сакъланганла. Алай тюзюлмюдю?
Не эсе да да аурукъсунупма. Санларым
Ауур болуп турадыла, бир жукълайым
Барып. Сау къал!

САЛЬЕРИ

Ахшы жолгъа.

(Кеси.)

Сен энди кёп
Жукъларса, Моцарт! Тюз а айта болурму,
Сора мен закий тюзюлмеми? Закий бла
Харамлыкъ келишмеймилле? Ётюрюкдю:
Буонаротти а? Не ол жомакъ болуп,
Эссиз къара халкъ къурагъан,
Ватиканны салгъан мурдар тюзюлмюдю?

БАШЛАРЫ

- Сабийлигими акъ сураты 3
Жаз эрттенлик 4
«Ийнанып жашайма...» 6
«Не кыйынды жашау дегенинг!..» —
«Бирле да айландыла...» 7
«Танг атды...» —
Кезиу 8
«Мен черекни тауушуна...» 9
Кетме 10
Узайгъан кёгюрчюнле 11
«Бу дунияда...» 12
Жашчыкъ айтхан жырчыкъ 13
«Суу, келтире келип...» 14
«Тауларынгы къарын кийип...» —
Кёрге кирген назму 16
Ах, бушуу, бушуу... 17
«Бир кере сютден аузу кюйген...» —
«Сёлешмесенг — кюн да жылынмай. 18
Санга къарасам —
Кюзню тырманы —
«Къыз чачын тарайды...» 19
Къарт хоншум айтхан бир сёз —
Тюше эселе... 20
Юч узакъ ауаз 21
Эки адам —
Кёлюм бла 22
Сюйгенинден айырылгъанны сёзю —
Къар кюн 23
Эрийди къар 25
«Санга тансыкъ болгъанымы...» 26
Жашау юйретеди —
«Сабыр-сабыр...» 27
Ишленнген терекле 28
«Къууанчха, поэтни да назму...» 29

- «Кече татлы жукълайды...» 30
«Адам — отмуду?...» —
Ана тилим 31
Жур келген кирик 32
Танг бла тенг тургъан жырчыкъ 33
Кязим деген жашчыкъны тарыгъыуу 35
«Бюгюн тургъанма эртте...» —
«Чабышадыла кенг арбазда...» 36
Уясын сыйыртхан къанатлыгъа —
«Поэзия, юйюм тенгли...» 37
«Адамлыкъны юсюнден...» —
Он бир жүрек 38
«Кюн кюнден...» —
Мени жырым 39
«Сен ач болуп...» 40
«Бу кёк, бу къалын агъачда...» 41
«Кетерме, аппам кетгенлей — ...» —
«Кюз арты...» —
Жангыз терек 42
Кечегеи назму 43
Къышны акъ жомагъы 44
«Зурнукла — учуп баргъан заман...» 45
Жашауну юсюнден ушакъ 47
«...да, жашау алайды...» —
«Къууанырча къанлынг...» —
Сен не зат ашагъанса, Жер? 48
Билмегениме не этерими 49
Тюнгюлген суймеклик —
Санга айтырыкъ сёзлерим 50
Тюе бла Тюлкю (жомакъ) 51
Бузда жыгъылгъанны жомагъы 54
Моцарт бла Сальери 56

Абдуллах Мустафаевич Бегиев

ЧЕРЕД

СТИХИ

На балкарском языке

Редактор С. М. Моттаева

Художник Ю. М. Алиев

Художественный редактор И. Г. Абрамов

Технический редактор С. А. Мусукаева

Корректор Р. А. Кучменова

ИБ № 1100

Сдано в набор 07.02.84. Подписано к печати 12.04.84.
Ч01191. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага типографская № 1.
Гарнитура литературная. Печать высокая. Усл. печ. л.
2,63. Усл. кр.-отт. 2,78. Уч.-изд. л. 2,77. Тираж 350 экз.
Заказ № 1007. Цена 30 коп.

Издательство «Эльбрус»
Нальчик, ул. им. адмирала Головки, 6
Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Госкомиздата КБАССР
Нальчик, проспект им. Ленина, 33

Бегиев А. М.

Б 374 **Черед.** Стихи на балк. яз. — Нальчик : Эльбрус, 1984. — 72 с.

30 к. 350 экз.

«Черед» — вторая книга Абдуллаха Бегиева. В нее автор включил оригинальные стихотворения, детскую сказку в стихах и перевод трагедии А. С. Пушкина «Моцарт и Сальери». Любовь к родине, верность сыновнему долгу, верность героическому прошлому народа, рыцарское отношение к любимой — вот главные темы сборника.

Б 4702100000-035
М 123 (05)-84 59-84

С (Балк.) 2